

Eessõna

Vaatamata sellele, et “Essee...” autoril² on rida seisukohti, mida ma täielikult pooldan, on meie süsteemid siiski väga erinevad. Tema õpetus on lähem Aristotelesele, minu oma – Platonile, kuigi me mõlemad kaldume mitmetes küsimustes neist antiikmõtlejatest kõrvale. /.../ Meie lahkkelid on küllaltki olulised. Jutt on sellest, kas hing iseenesest on tõesti täiesti puhas, sarnaselt tahvlile, millele pole midagi kirjutatud (tabula rasa), nagu arvavad Aristoteles ja meie autor, ning kõik, mis on sellele kirjutatud, pärineb tõesti eranditult meeltest ja kogemusest, või on hinges algselt mitmete mõistete ja teooriate printsiibid, mille esilekutsumiseks välised asjad on vaid ajendiks, nagu arvan mina koos Platoni ja ka skolastikutega ning kõigi nendega, kes vastavalt tõlgendavad tuntud lõiku apostel Pauluse läkituses roomlastele (2:15), kus ta räägib, et käsutegud on kirjutatud südamesse. /.../

See viib meid teise küsimuse juurde, nimelt, kas kõik tõesed sõltuvad kogemusest, s.t induktsioonist ja näidetest, või on olemas tõesed, mis tuginevad teistsugusele alusele. Tõesti, kui mõningaid nähtusi võib ette näha ilma nendega kogemuses kunagi kokku puutumata, siis on selge, et me lisame siin midagi iseendast lähtuvat. Kuigi meeled on vajalikud kõigi meie tegelike teadmiste jaoks, ei ole nad siiski küllaldased, et viia meid täieliku tõeni, sest meeltest lähtudes jõuame näidete teel vaid üksiktõdedeni. Kui palju ka poleks näiteid, mis kinnitavad mingit üldtõde, ei ole neid piisavalt palju, et tõestada selle tõe üldist paratamatust.

Sellest, et miski toimus, ei järeldu üldsegi, et ka tulevikus nii toimub. Näiteks märkasid kreeklased ja roomlased ja teised antiikrahvad, et 24 tunni vältel asendub päev ööga ja öö päevaga, kuid oleks ekslik arvata, et see on kõikjal nii, sest Uues maailmas viibimise ajal seda ei täheldatud. Eksiks ka see, kes väidaks, et see on paratamatu ja igavene meie laiuskraadide puhul, sest Maa ja isegi Päikese olemasolu ei ole paratamatu ning võib-olla jõuab kunagi kätte aeg, kui seda kaunist tähte ja kogu tema süsteemi enam ei ole – vähemalt praegusel kujul mitte. Siit järeldub, et paratamatud tõesed – nagu näiteks puhta matemaatika, eriti aritmeetika ja geomeetria tõesed – tuginevad printsiipidele, mille tõestamine ei sõltu näidetest ning – järelikult – ka meeltest. Sellele vaatamata: kui poleks meeli, ei tuleks meil kunagi mõttessegi nende tõe üle mõelda. /.../ ...Nende tõe tõe tõestus saab lähtuda vaid printsiipidest, mida nimetatakse sünnipärasteks.

Tõsi, ei maksa arvata, et neid mõistuse igavesi seadusi saab hinges lugeda lihtsalt ilma igasuguse pingutuseta, nagu loetakse preetori edikti. Neid saab meis avastada, suunates sellele tähelepanu ning meeled on siin ajendiks. /.../ Ma eelistaksin seepärast võrdlust marmoripangaga, milles peituvad sooned, mitte aga võrdlust sileda marmorirahnu või puhta tahvliga – sellega, mida filosoofid nimetavad tabula rasa'ks. Tõesti, kui hing sarnaneks sellise puhta tahvliga, siis omandaksime tõesed samuti kui marmoripank, millest võib välja raiuda ükskõik mida, kuid millest raiutakse välja Heraklese kuju. Kui aga selles rahnus oleksid sooned, milles on aimata Heraklese kuju erinevalt teistest, siis oleks ... Heraklese kuju talle teatud viisil nagu sünnipärane, kuigi oleks tarvis tööd, et kuju nende soonte järgi välja raiuda ja lihvida. Samal viisil on meie sünnipärased ideed ja tõesed sarnased kalduvustele, eelsoodumustele, harjumustele või loomulikele potentsidele, mitte aga tegevustele, kuigi nende potentsidega kaasnevad alati vastavad, sageli märkamatud tegevused.

¹ Лейбниц, Г.В. Новые опыты о человеческом разумении. – Лейбниц Г.В. Сочинения в 4-х томах. Том 2. Москва 1983, с 48–52

² Jutt on John Locke'ist. Leibniz kirjutas “Uued esseed inimõistusest” aastatel 1703–1704 vastusena Locke'i “Esseele inimõistusest”, mis ilmus aastal 1690.